

TMS-12 KUR DEĞİŞİM ETKİLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ STANDARDINA GÖRE YABANCI PARA BİRİMİNE DAYALI İŞLEMLERİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Doç.Dr. Ercan BAYAZITLI*

I. Giriş

Bir para biriminin diğer bir para birimi cinsinden fiyatı olarak ifade edilen döviz kurlarının, belli bir zaman aralığında değişmesi, işletme faaliyetlerini ve buna bağlı olarak, faaliyet sonuçlarını doğrudan etkiler. Döviz kurlarının değişmesi, ayrıca, işletmelerin kamuya açıkladıkları finansal tablolar üzerinde de doğrudan etkilere sahiptir. Etkinin büyüklüğü ve yönü, kur değişmelerinin niteliğine ve uygulanan muhasebeleştirme ilkelerine göre değişir. döviz kuru değişmelerinin muhasebeleştirilmesine yönelik olarak geliştirilen muhasebeleştirilme ilkelerinin işletmelerin faaliyet sonuçlarının tam ve gerçeğe uygun olarak raporlanmasının temel amaç olduğu söylenebilir. Geliştirilen muhasebe standartları da, bu amacı esas almıştır. Finansal sonuçların tam ve gerçeğe uygun olarak finansal tablolarda raporlanması, finansal tablo kullanıcılarının alacakları kararların doğru ve etkin olmasını sağlayacağından, ekonomide kaynakların doğru da-

ğılmasına da yardımcı olur Türkiye’de döviz kurlarının muhasebeleştirilmesine yönelik en geniş kapsamlı düzenleme Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde yapılmıştır Türk işletmelerinin giderek daha fazla uluslararası faaliyetlerde bulunması, bu konuda standart geliştirilmesi gereğini zorunlu kılmıştır Bunun yanı sıra, bütün dünyada olduğu gibi serbest döviz kuru sistemine bağlı olarak döviz kurlarının geniş bir aralıkta dalgalanmaya başlaması da bu gerekliliği arttırmıştır

II. Standardın Amacı ve İçeriği

Standardın amacı, yurt içindeki yabancı para birimine dayalı işlemler ile işletmenin yurt dışındaki faaliyetlerinden kaynaklanan yabancı para birimine dayalı faaliyetlerinin raporlama para birimine dönüştürülmesine ilişkin ilkelerin belirlenmesidir. Bu amaç, standardın genel amacıdır. Bu genel amaç doğrultusunda iki farklı grupta toplanan yabancı para birimine dayalı işletme faaliyetlerinin nasıl finansal tablolara yansıtılacağı ve işletmenin yurt dışı faaliyetleri

* Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi

sonucunda ortaya çıkan yabancı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların nasıl işletmenin kendi raporlama para birimine dönüştürüleceği standardın düzenlemeleri içinde yer almaktadır.

Standarta göre, gerek yabancı para birimine dayalı işlemlerin gerekse yabancı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların raporlama para birimine dönüştürme işleminde temel unsurlar; hangi döviz kurunun dönüştürmede kullanılacağı ve döviz kurlarının değişmesi sonucunda ortaya çıkan kur farklarının finansal tablolara nasıl yansıtılacağıdır. Bu iki temel unsur, döviz kuru değişimleri konusunda standardın öngördüğü ilkelerin içeriğini belirlemektedir.

Standart, işletmelerin yabancı para birimine dayalı faaliyetlerini iki ana grupta toplamıştır. Standartta bu faaliyetler şu şekilde ifade edilmiştir:

- İşletmenin yabancı para birimine dayalı olarak gerçekleştirdiği satış, satın alma, borçlanma ve borç verme gibi işlemleri

- İşletmenin yabancı ülkelerdeki faaliyetleri

İşletmelerin yabancı para birimine dayalı olarak gerçekleştirdikleri işlemler, işletmelerin muhasebe kayıtlarını ulusal para birimine göre tutması ve buna dayalı olarak finansal sonuçlarını ulusal para birimi (raporlama para birimi) ile raporlaması gerektiğinden, işletmenin raporlama para birimine dönüştürülmesi gerekir.

Yabancı ülkelerdeki faaliyetler; işletmelerin, faaliyetleri ana işletmenin bulunduğu Türkiye dışında başka bir ülkede yürütülen veya yönetilen bağlı şirket, bağlı ortaklık, iş ortaklığı veya şube olarak ifade edilen finansal yatırımlardır. Bu finansal yatırımlar sonucunda; Türkiye’de faaliyet gösteren ana işletme dönem sonunda, yabancı ülkelerdeki bu yatırımlarının ya

bancı para birimi ile hazırlanmış finansal tablolarını kendi finansal tablolarına dahil etmeden önce ana işletmenin raporlama para birimine dönüştürülmesi gerekir.

Yapılan bu sınıflandırmaya dayalı olarak standart, aşağıdaki yabancı para birimine dayalı faaliyetlere uygulanır:

- yabancı para birimine dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesi

- konsolidasyon, oranlı konsolidasyon veya özkaynak yöntemi ile işletme finansal tablolarına dahil edilecek yabancı ülkelerdeki faaliyetlerle ilgili finansal tabloların raporlama para birimine dönüştürülmesi

Esas olarak yabancı para birimine dayalı işletme faaliyetleri olan bir takım işletme faaliyetleri bu standardın kapsamından yer almaz. Bunlardan en önemlisi ve işletmelerin döviz kuru değişimleri sonucunda karşı karşıya kaldıkları döviz kuru riskinin büyüklüğünü doğrudan etkileyen işlem, finansal korunma işlemlerinin (hedging işlemleri) muhasebeleştirilmesidir. İşletmelerin döviz kuru değişimleri karşısında, yabancı para birimine dayalı faaliyetlerinden kaynaklanan risklerden korunmak için yaptığı finansal korunma işlemlerin muhasebeleştirilmesi, bu tür finansal korunma işlemlerini konu alan ilgili Türkiye Muhasebe Standardının öngördüğü ilkeler çerçevesinde yapılır. Standartta öngörülen bu ilkenin istisnası, işletmelerin yabancı ülkelerde faaliyet gösteren yabancı işletmelere yaptığı net yatırımını finanse etmek için kullandığı yabancı para birimine dayalı borçların döviz kuru değişimleri karşısında ortaya çıkacak risklerden korunması için yapılan finansal korunma işlemleridir. Bu amaçla yapılan finansal korunma işlemleri sonucu ortaya çıkan kur farkları, standardın öngördüğü ilkeler çerçevesinde muhasebeleştirilir.

İşletmelerin yabancı ülkelerdeki faaliyetlerinden kaynaklanan nakit akışlarının nakit akış tablosundaki sunumu ve işletmelerin net yatırımı bulunduğu yabancı işletmelerin nakit akışlarının raporlama para birimine dönüştürülmesi bu standardın kapsamında yer almaz. Yabancı ülkelerdeki faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışlarının sunumu ve yabancı para birimi ile hazırlanmış nakit akış tablolarının raporlama para birimine dönüştürülmesi TMS-3 Nakit Akış Tablosu Standardının öngördüğü ilkeler çerçevesinde yapılmalıdır

III. Yabancı Para Birimine Dayalı İşlem Kavramı

Standartta, işletmelerin yabancı para birimine dayalı işlemlerinin muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkelerden önce işletmelerin yabancı para birimine dayalı işlemleri tanımlamıştır. Bu tanımlama dışındaki işlemler, standardın kapsamında yer alan yabancı para birimine dayalı işlemler olarak kabul edilmez. Buna göre; yabancı para birimine dayalı işlemler yabancı para birimi bazında yapılan veya ödenmesi yabancı para birimi ile yapılacak olan işlemlerdir. Bu genel tanımına dayalı olarak standartta, işletmelerin yabancı para birimine dayalı işlemleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Fiyatı yabancı para birimi ile saptanan mal veya hizmet alım ve satım işlemleri,
- Yabancı para birimi bazında borç alımı veya borç verilmesi işlemleri,
- Yabancı para birimine dayalı olarak yapılan ve koşulları henüz yerine getirmemiş bir anlaşmaya taraf olmak,
- Değeri yabancı para birimi ile ifade edilmiş bir varlığın elde edilmesi veya elden çıkarılmasında yabancı kaynaklardaki artış ve azalışlar.

Yabancı para birimine dayalı işlemlerin

raporlama para birimine dönüştürülerek muhasebeleştirilmesine ilişkin ilkeler ile işlemin yapıldığı tarihte raporlama para birimi ile muhasebeleştirilmiş yabancı para birimine dayalı işlemlerin bilanço tarihinde finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ilkeler standart kapsamında ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Bunların yanı sıra, işlemin gerçekleştiği tarih ile finansal tabloların hazırlandıkları tarih veya işlemin sonuçlandığı tarih arasında döviz kurlarında bir değişim olması durumunda ortaya çıkacak kur farklarının muhasebeleştirilmesi ve finansal tablolarda raporlanmasına ilişkin ilkeler de standardın bu kısmında yer almaktadır.

IV. Yabancı Para Birimine Dayalı İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Raporlanması

Standartta göre, standardın kapsamında yer alan yabancı para birimine dayalı işlemler, işlemin yapıldığı tarihte, parasal kalem parasal olmayan kalem ayırımına bakılmaksızın, işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kur üzerinden muhasebeleştirilir. İşletme açısından karar verilmesi gereken nokta, yabancı para birimine dayalı işlemin raporlama para birimine dönüştürülmesinde kullanılacak geçerli kurun hangi kur olacağıdır. Standartta işlem tarihinde geçerli olan kur, piyasa kuru veya anında teslim kuru (spot kur) olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla yabancı para birimine dayalı işlemler, işlemin yapıldığı tarihteki anında teslim kuru veya piyasa kuru kullanılarak raporlama para birimine dönüştürülerek işletmenin muhasebe kayıtlarına yansıtılır.

Standartın uygulanması sırasında, dönüştürme işlemi yapılırken geçerli kurun kullanılmasının pratik olmayacağı durumlar söz konusu olabilir. Bu tür durumlarda standart, raporlama para birimine dönüştürme işleminde, işlem tarihinde geçerli kura yaklaşık bir kurun uygulanabilmesine izin verir. Buna göre; örneğin, işlet-

menin çok sayıda yabancı para birimine dayalı işleminin olması ve her işlem için spot kurun belirlenmesinin pratik olmaması durumunda belli dönemler için o dönemin ortalama kuru, dönüştürme işleminde kullanılabilir. Bununla birlikte, eğer işletmenin faaliyet gösterdiği ekonomide döviz kurları önemli ölçüde dalgalanma gösteriyorsa, bir dönemin ortalama kurunun dönüştürme işleminde kullanımı güvenilir olmaz. Bu tür durumlarda işlemin, yapıldığı tarihteki finansal sonuçları ile finansal tabloların hazırlandığı tarihte raporlanan finansal sonuçlar aynı olmayacağına dönemin ortalama kuru yerine her bir işlemin gerçekleştiği tarihteki geçerli kurun kullanılması gerekir

Standardın öngördüğü ilkeler çerçevesinde, tüm yabancı para birimine dayalı işlemler işlemin yapıldığı tarihteki geçerli kur kullanılarak işletmenin raporlama para birimine dönüştürülerek muhasebeleştirilmesine karşın, yabancı para birimine dayalı olan ve işlemin yapıldığı tarihteki geçerli kur kullanılarak raporlama para birimine dönüştürülen bu kalemlerin bilanço tarihinde finansal tablolarda raporlanması parasal kalem parasal olmayan kalem olmasına göre farklı şekilde yapılır

Standarda göre, bilanço tarihinde şu ilkelere uyularak yabancı para birimine dayalı işlemlerin finansal tablolarda raporlanması gerekir:

- Yabancı para birimine dayalı parasal kalemler dönem sonu kuru ile finansal tablolarda raporlanır.

- Tarihi değeri ile muhasebeleştirilen parasal olmayan yabancı para birimine dayalı kalemler, işlem tarihindeki geçerli olan kur ile raporlanır.

- Gerçeğe uygun değeri ile muhasebeleştirilen parasal olmayan kalemler gerçeğe uygun değerinin belirlendiği tarihteki kur ile raporlanır.

Standarda göre gerçeğe uygun değer, karşılıklı pazarlık ortamında bilgili bir alıcı ile bilgili bir satıcı arasında bir varlığın el değiştirmesi veya bir borcun ödenmesi durumunda ortaya çıkması gereken tutardır Herhangi bir kalemin kayıtlı değeri, ilgili Türkiye muhasebe standardına göre belirlenir Örneğin, maddi duran varlıklar gerçeğe uygun değeri veya tarihi maliyetleriyle finansal tablolarda raporlanırlar Bilanço kaleminin değeri, gerçeğe uygun değer veya tarihi maliyete göre saptandıktan sonra, bu yabancı para birimine dayalı kalemler gerçeğe uygun değer belirlendiği tarihteki döviz kuru kullanılarak raporlama para birimi ile işletmenin finansal tablolarında raporlanır

V. Yabancı Para Birimine Dayalı İşlemlerden Kaynaklanan Kur Farklarının Finansal Tablolarda Raporlanması

Yabancı para birimine dayalı işlemlerden kaynaklanan kur farkları; genel olarak, işlemin yapıldığı tarih ile ödeme veya tahsilatın yapıldığı tarih arasında döviz kurlarında değişikliklerin olması durumunda ortaya çıkar

Standarda göre; yabancı para birimine dayalı işlemlerden kaynaklanan kur farkları, o dönemin gelir tablosunda raporlanır İşlem tarihi ile ödeme veya tahsilat tarihinin aynı hesap döneminde olması veya farklı hesap dönemlerde olması, diğer bir deyişle, işlemin sonuçlanmış işlem ve sonuçlanmamış işlem olması bu genel kuralın uygulanmasına engel değildir Burada sonuçlanmış işlem ile sonuçlanmamış işlem arasındaki ayrım, kur farklarının tahakkuk eden kısmı ile ilgilidir Buna göre; işlem, gerçekleştiği hesap döneminde sonuçlanmış ise, tüm kur farkı o dönemde tahakkuk ettirilir İşlem tarihi ile ilgili ödeme veya tahsilat işlemlerinin gerçekleştiği dönemler farklıysa her dönemde oluşan kur farkı ilgili olduğu dönemde tahakkuk ettirilir

Yabancı para birimine dayalı işlemlerden

kaynaklanan kur farklarının finansal tablolarda raporlanmasında, kur farkının sonuçlanmış veya sonuçlanmamış işlemten kaynaklanıp kaynaklanmadığının; diğer bir deyişle, kur değişmelerinden kaynaklanan kazanç veya kayıpların gerçekleşmiş veya gerçekleşmemiş kazanç veya kayıp olmasının standardın amaçları açısından önemli değildir. Standardın öngördüğü ilke, kur değişim etkilerinin işletmelerin finansal tablolarında dönemler itibarıyla tam olarak raporlanmasıdır. Bu şekilde raporlama, finansal tablo kullanıcılarına işletmelerin faaliyet sonuçları hakkında daha fazla bilginin sunulmasını sağlar.

Yabancı para birimine dayalı işlemlerin muhasebeleştirilmesi ve ortaya çıkan kur farkının gelir tablosunda raporlanması konusunda standart, genel kurala iki istisna getirmiştir. Bu istisnalar standartta şu şekilde sınıflandırılmıştır:

- Yabancı işletmelere yapılan net yatırımlar
- Uygulanabilir diğer yöntem

i. Yabancı İşletmelere Yapılan Net Yatırımlar

Standartta göre, işletmelerin, yurt dışında faaliyet gösteren yabancı işletmelerdeki net yatırımlarına ilişkin parasal kalemlerden kaynaklanan kur farkları, bu yatırımlar elden çıkarılıncaya kadar finansal tablolarda gelir ve gider olarak tahakkuk ettirilmeden "Birikmiş Kur Farkları" kalemi içinde özkaynakların bir unsuru olarak raporlanır. Yabancı işletmelerdeki net yatırımlar satış veya diğer bir yolla elden çıkarıldığında, kur farkları gelir tablosuna yansıtılır. Gelir tablosuna yansıtılan kur farkları tutarı, elden çıkarılan net yatırım oranı kadar olur.

İşletmelerin, finansal yatırım yaptığı yabancı işletmelerden parasal alacağı ya da yabancı işletmelere parasal borcu olması durumunda; ödenmesi veya tahsilatı planlanmayan veya yakın gelecekte ödenmesi veya tahsilatı olanaklı

görülmeyen bu tür kalemlere ilişkin tutarlar, esas olarak işletmenin net yatırımlarından düşürülmesi veya net yatırımlarına eklenmesi gereken tutardır. Bu tür parasal kalemler, uzun vadeli alacakları ve kredileri de kapsayabilir, ancak ticari alacaklar ve ticari borçlar bu tür parasal kalemler kapsamında yer almaz. Ticari alacaklar veya ticari borçlar diğer yabancı para birimine dayalı işlemlere ilişkin olarak standardın öngördüğü ilkeler çerçevesinde değerlendirilir.

İşletmenin yabancı bir işletmedeki finansal yatırımından kaynaklanan olası kur riskine karşı finansal koruma amacıyla yaptığı yabancı para birimine dayalı borçlanmalarından doğan kur farkları, işletmenin finansal tablolarında gelir veya gider olarak tahakkuk ettirilmeden özkaynaklar içerisinde raporlanır. Bunun yanı sıra, yatırımın elden çıkarılması sırasında bu kur farkları gelir tablosuna yansıtılır. Burada da gelir tablosuna yansıtılacak tutar elden çıkarılan yatırım oranı kadar olacaktır.

ii. Uygulanabilir Diğer Yöntem

Uygulanabilir diğer yöntem, İşletmelerin varlık alımı nedeni ile gerçekleştirdiği yabancı para birimine dayalı borçlanmalardan kaynaklanan kur farklarının muhasebeleştirilmesinde uygulanır. Standartta göre, önemli ölçüde bir devalüasyon veya paranın değer kaybı sonunda ortaya çıkan olumsuz kur farklarına karşı finansal korunma tekniklerinin mümkün olmadığı ve yabancı para cinsinden tutarı belirlenmiş varlıkların alımından doğan borçların bu olumsuz koşullardan etkilendiği durumda ortaya çıkan kur farkları ek maliyet olarak ilgili varlıkların elde edilme maliyetine eklenir.

Standartta göre; varlık alımı dolayısıyla ortaya çıkan kur farklarının ilgili varlığın maliyeti ne eklenebilmesinin koşulları şu şekildedir:

- Kur farkı varlık alımı dolayısıyla ortaya çıkan borçlanmalardan kaynaklanmalıdır.

- İşletmenin raporlama para birimi diğer para birimleri karşısında önemli ölçüde değer kaybına uğramalıdır

- İşletme varlık alımından doğan bu borçlarını kısa vadede tasfiye edememeli veya döviz kuru riskinden korunmak için bir finansal korunma yönteminin uygulaması olanaklı olmalıdır

Bunun yanı sıra; ortaya çıkan kur farklarının varlığın elde edilme maliyetine eklenmesi ile ortaya çıkan varlığın düzeltilmiş defter değerinin, piyasa değerini ve varlığın satış ve kullanımı ile elde edilen değerlerinden daha düşük olmasını aşmaması gerekir

Varlık alımı nedeni ile yapılan yabancı para birimine dayalı borçlanmalardan doğan kur farkları, eğer işletme bu yabancı para birimine dayalı borçlanmayı tasfiye edebilecek veya bu borçlanmanın olumsuz etkilerinden finansal korunma yolu ile kaçınabilecek durumda ise bu kur farkları ilgili varlığın maliyetine eklenmez.

VI. Sonuç

Döviz kurlarının sürekli değişmesi ve değişiminin yönünün ve büyüklüğünün tahmin edilmesinin giderek güçleşmesi, işletmeler açısından muhasebeleştirme yöntemlerinin önemini bir kat daha artırmıştır İki para birimi arasındaki döviz kurunun sabit olması bir dönüştürme sorunu doğurmaz. Bunun yanı sıra, döviz kurlarının sabit olduğu durumlarda, yabancı para birimine dayalı işletme faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesi görece olarak daha kolay olur.

İşletmelerin yabancı para birimine dayalı faaliyetlerinin raporlama para birimine dönüştürülmesinde genel olarak iki sorun ortaya çıkar. Bunlardan birincisi, yabancı para birimine dayalı işletme faaliyetlerin dönüştürülmesinde hangi döviz kurunun kullanılması gerektiğinin belirlenmesidir. Diğer ise, döviz kurları değiştiğinde ortaya çıkan kur farklarının nasıl muhasebeleştirileceğine karar verilmesidir. Bu iki soruna cevap bulmaya yönelik olarak geliştirilen muhasebe standartları, kuramsal esaslar dikkate alınarak geliştirilmiştir.

Türkiye açısından bakıldığında, kur değişim etkilerinin muhasebeleştirilmesi konusunda en geniş kapsamlı düzenleme Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde yapılmıştır Ülke-mizde bu konuda sermaye piyasası mevzuatı ile Vergi Usul Kanunu'nda da bir takım düzenlemeler bulunmasına karşın; bu düzenlemelerin kapsamı ve öngördüğü muhasebeleştirme ilkeleri bakımından,TMS-12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardının çok gerisindedir. Türkiye muhasebe standartlarının geliştirilmesinde, TMUDESK'in iki önemli amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, geliştirilecek muhasebe standartlarının uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu olmasının sağlanması amacıdır Bu açıdan bakıldığında,TMS-12 Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi Standardında bu amacın yerine getirilmiş olduğu söylenebilir. Bu amacın yerine getirilmesi, uluslararası alanda faaliyet gösteren Türk işletmeleri ile Türkiye'deki muhasebe uygulamalarının geleceği bakımından son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, Nalan ve N. Tenker, **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, Genişletilmiş 6. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 1998.
- Beams, Floyd A., J. A. Brozovsky ve C. D. Shoulders, **Advanced Accounting**, Prentice-Hall, Inc., New Jersey, 2000.
- Cairns, David, **A Guide to Applying International Accounting Standards**, Accountancy Books, North Yorkshire, 1995.
- Choi, Frederick D. S., "The Battle Over International Financial Reporting", **Journal of Corporate Accounting and Finance**, Vol. 11, No. 6, September/October 2000.
- Çelik, Orhan, **Kur Değişim Etkilerinin Muhasebeleştirilmesi**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002.
- Epstein, Barry J. ve A. A. Mirza, **Interpretation and Application of International Accounting Standards**, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1997.
- Gray, Dahli, **Foreign Currency Translation by United States Multinational Corporations: Toward A Theory of Accounting Standard Selection**, Garland Publishing, Inc., New York, 1993.
- Hood, Neil, S. Young ve E. Peters, "Exchange Rate Fluctuations and Multinational Subsidiary Responses", **Journal of General Management**, Vol. 22, No. 4, Summer 1997.
- IASC, **International Accounting Standards 2000**, International Accounting Standards Committee, London, 2000.
- TMUDESK, **Türkiye Muhasebe Standartları 2000**, Türkiye Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirler Odaları Birliği Yayın No. 95, Ankara, 2000.

